

Návrh na moratórium

(Príspevok do ankety mesačníka OS na prahu roku 2000)

Ladislav Kováč

Nezdá sa mi, že by problém „*odkiaľ ideme a kam smerujeme*“, ktorému sa má venovať „*táto svojho druhu anketa*“, bol „*u nás – nie náhodou – málo frekventovaným problémom*“. Myslím si opak. Popísalo sa o ňom veľa. Priveľa. Žiadalo by sa, aby si niekto dal tú robotu a spravil bibliografiu tých desiatok, ak nie stoviek, zverejnených slovenských sebaanalýz. S vecným posúdením každej. A so syntetizujúcim súhrnom. Ukázalo by sa, odhadujem, že sa už po desaťročia naprázdno opakujeme.

S vervou, vždy nanovo, objavujeme objavené. Tak sme prepilní v písaní, že sa navzájom skoro nečítame. Pomaly bude u nás viac pisačov ako čítačov. (Najradšej by som doporučil čosi neobvyklé: zaviesť u nás aj do esejistiky, na nejaký čas, z didaktických dôvodov, povinnosť uvádzať odkazy na literatúru. Bola by to kontrola, či pisáč sem-tam aj číta – prinajmenšom sám seba.) V slovenskej humanistike, tak ako aj v slovenskej publicistike, niet kumulatívosti. Sú to temer výlučne obohrané variácie na pár zabetónovaných klišé. Aj preto niet, že múdre a kompetentné články sa rýchlo utopia v oceáne inflačných textov, plných všeobecností a banalít. A poznačených pátosom, ktorý vysoko dvíha prahu citlivosti a otupuje vnímanie.

Nepoviem nič nové: naša kultúrna elita mi pripomína neistého, zakomplexovaného jedinca. Zahľadený do seba trávi čas sebaapitvaním, sebaospravedlňovaním, paranoidným skúmaním kto všetko mu škodí a bráni v prejavení talentu. Silný jedinec, bez ohľadu či je intro- alebo extrovert, je otvorený k svetu: „sebarealizuje“ sa tým, že koná prácu na prostredí. Zaoberá sa nie sebou, ale svetom okolo seba. Jeho sebareflexia – to nie je obraz, čo si o sebe maľuje, to je tá jeho vlastná podoba, ktorú vtlača svetu.

Oveľa ľahšie sa stená, s rukou na hrudi, alebo vyslovujú invektívy, než napríklad konkrétne analyzuje, v čom sú chyby prvej ústavy Slovenskej republiky. Jednoducho preto, lebo takýto vecný rozbor môže robiť len profesionál. Lepší než tí, čo ústavu rýchlou ihlou zošili. Žiaľbohu, na Slovensku platilo, a zdá sa, že naďalej platí, to, čo poznali v Maďarsku a o čom sa zmieňuje Arpád Gönz vo svojej knihe (1): „*U nás sa od básnika očakáva, že zaujme stanovisko ešte aj v súvislosti s vodohospodárskymi otázkami.*“ Obávam sa, že náš básnik je presvedčený, že, súc svedomím národa, sa do týchto a všetkých iných otázok naozaj aj rozumie. (Dnes, ak je mladý, namiesto slova „básnik“ píše si k menu módnejšie misionárske označenie: „politológ“. Kult básnikov sa prestal nosiť; nastúpil iný.)

Sebakriticky konštatujem, že na tému, ktorej sa terajšia anketa venuje, tiež som dosť popísal. S účinnosťou rovnako nepatrnou, ako všetci ostatní. Zámerne, v snahe nerozriedovať pár svojich utkvělých predstáv, obmedzím sa iba na doslovné citovanie zverejneného. (Nemýľte si, prosím, moje texty s textami iného Ladislava Kováča, pracovníka Tlačovej agentúry SR, čo občas píše bojovné články do denníka Sme. Ani s inými mojimi menovcami – len v bratislavskom telefónnom zozname je ich sedem. Nevieť ani, ktorý z nich písal napr. v sedemdesiatych rokoch občas do Slovenských pohľadov, a možno aj inde.) Slovenský „*spor*“ je podľa môjho názoru dvojité, no sú to dve strany jediného b'anciara:

Prvá: „*Slovenské spoločenstvo je oddávna podivným spoločenstvom. Jeho stredom vedie mohutný tektonický zlom. Tento zlom (...) je príčinou nejasnej, rozmazanej národnej identity Slovákov. (...) Rôznymi ľuďmi sa rozdielne, často protikladne hodnotia rozhodujúce*

udalosti dejín, najvýznamnejšie osobnosti sa velebia jednými a zatracujú druhými. Spoločný jazyk je asi jediným pojivom, ktoré drží slovenské spoločenstvo pohromade. Lebo tektonický zlom ide predovšetkým stredom slovenskej kultúry“ (2). „Panslavizmus v Kollárovej, Štúrovej i Vajanského verzii sa stal zhubou slovenského spoločenstva. Znejasňoval jednoznačnú príslušnosť Slovákov k západnej civilizácii. Zvýraznil v slovenskom spoločenstve metodovsko-wichingovskú dilemu: vajatanie medzi byzantským a rímskym chápaním religiozity, práva, moci, poslušnosti, hodnoty individuálneho života. Zneistil uhorskú identitu Slovákov a zľahčil kardinálnu chybu, ktorou bolo zrieknutie sa podielu na uhorských dejinách. Stal sa zábranou pre zrod realistickej slovenskej politiky, prekážkou v politickom zrení“ (3).

Druhá: „Nemožno sa čudovať, že u slovenskej inteligencie, odchovanej priamo či nepriamo na materskom mlieku českej vzdelanosti, bol a je obdiv k českej kultúre. Trúfol by som si povedať: temer bez jedinej výnimky. Ibaže v dvoch protikladných podobách. U jednej časti má obdiv podobu strachu, závidi, komplexov menejcennosti, zaťatého kultúrneho provincializmu. Konštatujem s istotou, ktorú, verím, raz výskum doloží: do tejto časti patria ľudia nedovzdelaní, tí, čo u nás tvoria vrstvu „rýchlenej inteligencie“. To sú tí, čo dnes svoju menejcennosť zakrývajú slaboduchým nacionalizmom. Tí, čo naše spoločenstvo, dejinne poznačené metodovsko-wichingovskou trhlinou, ťahajú na byzantskú stranu. To oni dnes, obtitulovaní odpredu i odzadu, zakladajú na Slovensku ostošeť nové a nové univerzity. S nižšou a nižšou úrovňou. Druhá časť inteligencie sa do tej miery stotožnila s českou kultúrou, ba s českým pohľadom na svet vôbec, že jej slovenská realita unikala. (...) Rozpad spoločného štátu s Čechmi, vývoj za mečiarokracie, nás postupne núti vidieť skutočnosť bez prikras. A bude nútiť nad'alej, aj keď už Mečiar bude nahradený Schusterom, Dzurindom či Kukanom. Nie sme Rumunsko, ani Bulharsko, ani Chorvátsko, sme jedineční. Ale zatiaľ iba na ich úrovni. Jedinečnosť je okrem iného v tom, že Slovensko má potenciál pre rýchly vzostup a dozretie“ (4).

Lekciou, pre mňa aj osobnou, zdá sa byť skúsenosť Novembra 1989. Ona aj implikuje to podstatné: „čo robiť“. „November (...) objektívne, očami histórie, domnievam sa: repríza roku meruôsmeho. Zas len družina; zas len romantikov. Stihol nás osud štúrovcov, nečudo – prehra. Lekcia po 150 rokoch tá istá: skončíme s amatérstvom, trvajme na profesionalite. V kultúre i politike. Gemeinschaft nahrad'me s Gesellschaft. Držme sa, šustri, kopýt; každý svojho. Vyžadujme a vážme si znalosť remesla. Nešime krpce, ale obuv na úrovni Európy“ (5).

Treba pripomenúť inú anketu, čo sa u nás s obľubou pestuáva – o intelektuálovi, jeho funkciách v spoločnosti a jeho vzťahu k moci. Keď ju – už len od Novembra 1989 vari po tretí raz – otvorila v roku 1996 revue Kritika a kontext, Jana Juráňová, oslovená redakciou, sa roztomilo napálila a odpovedala redakcii takto (6): „Chod'te s takou otázkou vol'akde, najlepšie za baťkom Vajanským na onen svet, ten Vám odpovie tak, že budete spokojní. A pátosu tam bude nadostač, aj moralizátorstva, aj Vám povie, že netreba pred zodpovednosťou utekať, že treba hromžiť proti tyranom a zastávať sa bezmocných, no skrátka, so skutočnosťou to síce nebude mať nič spoločné, ale zato to budete môcť tesať rovno do kameňa. (...) Všetky tie vznešené reči o povinnostiach intelektuála považujem za nechutný gýč. (...) Ak sa mi niekedy chcelo odísť zo Slovenska, tak len preto, že „intelektuáli“ a „elita“ na Slovensku tvoria príliš neplodné, málo diskurzívne okolie. Dá sa to povedať aj ľudovejšie: „okná do dvora“ (...) Prosím Vás, už mi nikdy takúto otázku neposielajte!!“

Presné. Pre ďalšie spresnenie doporučujem články Ľubomíra Liptáka (7) a Romana Holecu (8) a knihu Gabriela Viktora (=Ladislava Szalaya) (9). Mne neostáva nič iné, len Janu Juráňovú parafrázovať. Potešilo by ma, keby naša anketa vyústila do jednoduchého záveru: na akékoľvek všeobecné (a preto diletantské) „národno-štátne sebareflexie“ uvaľme v „krajine pod Tatrami“ aspoň na päť rokov, ale radšej na desať, moratórium.

Odkazy:

- (1) Arpád Gönz: Karpaty a príľahlý vesmír, str. 194. Kalligram 1999
- (2) L. K.: Slovenský konzervativizmus a liberalizmus. Domino efekt 5/93, str. 4
- (3) L. K.: Slovensko-maďarská koexistencia: pohľad biológa (3). Domino efekt 25/95, str. 5
- (4) L. K.: Hypotéza o duchovnom stave Slovenska 1997. Mosty 50/97, str. 4
- (5) L. K.: Desať rokov po...slovami ľuďí, ktoré boli pri tom. Nadácia Milana Šimečku, 1999
- (6) Jana Juráňová. Kritika a kontext 2/96, str. 22
- (7) Ľubomír Lipták: Rošády na piedestáloch. Os 11/98, str. 29, 12/98, str. 31
- (8) Roman Holec: Panské jazdy. Os 10/99, str. 24
- (9) Gabriel Viktor: Legenda rokov meruôsmych. Sursum 1998